

Tusnádý László

A sötét ragyogásból az igazi fénybe

Kaiser László: Elfáradt összes angyalunk

„Ebben a sötét ragyogásban / utak árnyai feketéllnek.” Villanásszerűen jelenik meg előttem Kaiser László fenti két sora a *Kiért?* című verséből. Tintoretto képei keltek bennem hasonló érzést. Pedig óriási a távolság korunk meghasonlásaira oly érzékenyen válaszoló költő és a reneszánsz és a barokk átmenetét megszenvedő, a kor nagy ellentmondását remekművein feloldó olasz festő között. A lelki rokonság mégis lehetséges. Elsősorban azért, mert épp a meghasonlás mélysége volt szinte feneketlen abban a régi időben, és beláthatatlanul óriási az az üreg, szakadék, amelyet a mai ember magának vájt, esetleg már másoktól kapott. Nincs, ki felemelje. Kaiser László tudja a megoldást, de azzal is tisztában van, hogy elvek, elméletek nem segítenek. Az indíttatásnak belülről kell jönnie, és az ma sokakból hiányzik.

Mesterséges ragyogás ez a mai. Az utakon nem a létkiteljesedés boldog hősei vonulnak-viszik, sugározzák tovább a fényt, mert árnyak lettek, halálba botladozók, ezért feketéllnek.

Az összeállított versek oly füzére van előttünk, amelynek egy-egy darabja kiragadva is remek egész, de egymás mellett a költő látása olyan „útikalauz”, amely mindennél világosabban értelmezi a meghasonlásnak, az elveszettségnek a bugyrait. Létünk útjairól beszélünk, de ezek legnagyobb veszedelme az, hogy sehova se vezetnek, „legfeljebb” a semmibe. A versek folyamatosan sugallják azt az igazságot, hogy ha a számunkra megfelelő utat a kinti világ nem tudja megmutatni, akkor leljük meg magunkban. Mindezt a költő nem szájba rágva mondja el, hanem bennünk építi fel a megértés egyedüli templomát. Így éri el azt, hogy vele együtt jutunk el a reményt hozó végkifejletbe.

Korunk „zaj-akváriumá”-ból nehéz kiemelkedni, nehéz onnan felemelni szívünket. Az emberanyaggá gyúrt tömeg a forrásvíztől már rég elszokott. Sokan csak az alkohol ízére emlékeznek. Innen hullnak a lidérces álomba. Pedig többre születtek. A magunkkal hozott fényt kellene felragyogtatniuk, de ők a reményt már rég elvesztették.

Kaiser László pokoljárása azt mutatja meg, hogy az elfáradt angyalok bennünk, a mai emberben veszítették el erejüket. Így válik természetessé az, hogy korunk útvesztőjében egy szédületbe kavargó haláltánc réme jelenik meg. Immár a bor nem az anakreóni vagy Omar Khájjám-i vígság itala. Egyszerűen azért, mert méregpohárba került. „Fogadalom” már nem segít, mert újabb és újabb csepp kell

a bűvös italból, és nem jövünk rá arra, hogy adott körülményeink közepette ez már nem a hegy gyöngyöző nedűje, tiszta leve, hanem a haláltánc mozgatója, egy varázslat megtévesztő eleme.

Abban él az Isten, aki hisz őbenne. A művész ezt tudja: isteni üzenetek közvetítője. Segítik az angyalok. Így jut a magasba. Ha a filozófusok az Isten halálát hirdetik, azt leginkább két megközelítés alapján teszik: lelkükben aludt ki az Örök Fény, vagy nem a saját lelkük állapotát vizsgálják, adják vissza, hanem azt veszik tudomásul, és közlik, hogy ez a hitvesztés a mi világunkban nagyon sokakban bekövetkezett. Nem úgy élnek, mint akik tudják, hogy a test a lélek temploma.

Kaiser László ennek a helyzetnek, lét-állapotnak a krónikása – költőként. Gyermeki lélekkel szeretné látni a világot, de az a paradicsom, a velünk született, a hajdani már elveszett. Aggódó, szomorú szemmel tekint gyermekére, egykori kislányára. Szinte hallom, hogy mondja: „Herceglányka voltodat feledtetik veled.”

Ha az angyal nem emel fel, már nem önmaga. Kocitus jégkövületében minden magasabb emberi, eszmei, hitbeli meghal. Ami az emberben angyali volt, a semmibe hullt, vagy ördögi lett. Különös a versek angyala és ördöge. Az angyal a hitünk szerint a közvetítő, a fölemelő, őrző, az erőt és reményt adó magasabb szellemiség. A bukott angyal maga a sátán, a Rossznak a megtestesülése. Az ördög eredetileg ősvallásunknak olyan demiurgosza, aki az isteni szándékot hivatott megvalósítani, de erre éretlen és képtelen. Ezért ront el annyi mindent.

Kaiser László verseiben nem a sátáni lény van jelen. Itt már (idehaza és az önmagát elvesztett Európában) elég a teremtés művét félrevivő ördög arra, hogy az álszabadságeszmék zászlaja mögül felharsanjon a sátán kacaja.

A művész magára veszi a lét keresztjét. Halad az éjszakában. A rész és az egész nagy árnyékot vet az éjre, mert abban honol a feneketlen semmi. Ezt élik meg sokan. A költő biztosra veszi, hogy velük kell haladnia az úton, a szenvedőkkel együtt kell lennie, ezért fáj neki, ha csak pohár a társa. Marad az egy, hol a három? Közvetít az angyal. Üdvöt hozna, de jön az ördög. Az angyal helyét elfoglalja. Beleeszi magát mindenbe. Nincs feloldozás, mert az új rend egy művilágot visz a földre. A műanyag ott sorvad, mert oldhatatlan létre lelt itt, a fenti, nappalinak hazudott nem-fényben.

A bevezetőben szereplő állításom, párhuzamom csak egyik szempontja lehet a megközelítésnek. Ha így hagynám, joggal tiltakozhatna ellene maga a költő. Egy-egy művész, különösképpen mai alkotó világa nagyon összetett jelenség. Ismerve Kaiser Lászlót, több hozzá közel álló szellemi nagyságunkra is gondolhatunk, mint ihlető forrásra. Ám az ilyen párhuzamkeresés veszélye az, hogy a „hatás” gyanúja is felvetődhet, pedig itt erről szó sincs, hiszen egy gazdag élettapasztalattal rendelkező költő nagyon is a megélt, túl gyakran megszenvedett létünk, világunk elé állít tükröt. Nem másol, hanem azt mondja el, amit a kedvelt, szeretett

példakép most tartana fontosnak, ha korunk énekese lehetne. Tintoretto említésével csak a képi világ szépségét, nagyságát – indokoltságát akartam kiemelni. Rokonszenvről, példaképeiről Kaiser László több írásában is vallott. Itt, ebben a kötetben Ady Endre szellem-ujja jelenik meg markánsan – szándékosan. Kaiser László szinte neki adja át a szót: „Ne adjon feloldozást /a muszáj-menekülni – / nem muszáj a Semmi: / hanyatló árnyék ha óriási, / félni tanít – és lenni.” (*Ady Endre születésnapján.*)

Így válik a félelem feloldozásává a Semmi örvénylése. Innen láthatjuk meg azt a csúcst, ahova Kaiser László el akar juttatni minket. Egyedüli és mással nem pótolható erőforrás a művészet.

Versek füzéréből ellentétek rendszere sóhajt itt, mert nappalaink vonulnak keresztre feszítve. Így lettünk a látszati lét foglyai. Az Isten ragyog. Tudunk vagy tudnánk benne hinne, de az örömhírt hozó angyal sír, mert látja, hogy az érdekek, a hazugságok, a harácsolások hálója zárja el az eget tőlünk.

Hol a fény? A gyermekek mosolyában. Így jut el oda a költő, ahová indult: „*Végleg*”; ez a kötet utolsó versének a címe: „Forrásvíz és titkok titka, /ami volt, az nem jön vissza.” Igen, a tisztaság, a boldog teljesség reménye dereng fel. Ha a meghasonlott jelen nem vesz le terhet a vállunkról, a kinti megoldhatatlanságra mégis rányíthat a remény. A megélt, átélt – magunkkal hozott szépre mondja Kaiser László a fenti két sorát folytatva: „Mégis itt van, itt van bennem: / múltak élnek szép bilincsben. / Béklyós szavak, láncos képek, / velük lettem szabad végleg.”

Korunkban nehéz megtalálni az összhangot, az áhított rendet. Éppen ezért nagyszerű pillanat az, ha előttünk áll az igazi és egyedüli megvalósulás. Kaiser László legújabb kötetével ezt adta meg nekünk. Úgy vélem, pokoljárásának ez az idézett vers szép és boldogító feloldása.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016)

Bartók Béla

Orosz forrásokkal Petőfi Sándorért

(Rosonczy Ildikó: Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért, Tanulmányok I. Miklós 1849-es magyarországi beavatkozásáról)

Ebben az évben emlékezünk az 1956-os forradalom 60. évfordulójára, és ilyenkor újabb és újabb visszaemlékezések kerülnek napvilágra. Nem azért kell ezzel kezdeni egy 1849-ről szóló könyv recenzióját, mert mindkét szabadságharcunkat az orosz hadsereg verte le, hanem a memoárok miatt. 19. századi szabadságharcunkról már mintegy 30 éve – Rosonczy Ildikónak is köszönhetően – fokozatosan jelennek meg magyarul az oroszországi kútfők, a szovjet haderő 1956-os tevékenységéről viszont a legendás Jelcin-dosszié óta már kevesebb hadtörténelmi elemzés jelent meg. Különösen meglepő és megdöbbentő, hogy míg hazánkban rendszeresen megszólalnak 1956 szemtanúi, Oroszországból és az utódállamokból nem nagyon jutnak el hozzánk a túlélő katonák visszaemlékezései. Úgy tűnik, valamivel könnyebb az 1849-es események tisztázása orosz források segítségével.

Rosonczy Ildikó történész az 1970-es évek végén kezdett foglalkozni 1848–49-es forradalommal és szabadságharcokkal, amikor Lenkey századáról és Poeltenberggről közölt forrásokat. Tudomásom szerint 1985-ben adott ki először orosz forrásokat a világségi fegyverletételről, majd hosszú ideig kellett várni, hogy az ezredforduló előtt ismét sűrűbben fordítson, és magyarul publikáljon cirill betűvel írt jelentéseket, visszaemlékezéseket. Azóta a *Kortárs*, a *Magyar Napló*, a *Rubicon* és a *Hadtörténelmi Közlemények* lapjain folyamatosan ismerteti meg a szűkebb történelmi és tágabb érdeklődő közönséggel a moszkvai és egyéb levéltárak több mint 150 éves magyar vonatkozású iratait. Több recenziót, esszét írt 1848–1849 témakörében, de érdeklődik egyéb kulturális és társadalmi kérdések iránt is. Egy indulatos elemzés lehetett a legfőbb motiváció, hogy még mélyebben beleássa magát az orosz intervenció hosszabb külföldi kutatásába. 2001-ben arról értekezett, hogyan nem szabad történelmet írni, amikor részletes és szakszerű bírálatot készített a *Kortársban* a Korona Kiadó által abban az évben megjelentetett *Az 1849-es cári intervenció Magyarországon* című kötetről. A forrásokat Vadász Sándor fordította, válogatta, a könyvet Bona Gábor lektorálta, Józsa Antal hadtörténelmi tanulmánnyal egészítette ki, és először mutatott be egy helyen összegyűjtve oroszországi forrásokat, de rengeteg formai és tartalmi tévedéssel, ezért a kritikus használhatatlan forráskiadványnak nevezte.

Rosonczy Ildikó 2010–2012 között Klebelsberg-ösztöndíjjal összesen 5 hónapot töl-

tött különböző orosz levéltárakban. Mélyreható munkával és a mai, valamint a régebbi orosz nyelv tökéletes ismeretének segítségével kiváló munkát tett le a Magyar Napló Kiadó asztalára. A minőségre nemcsak az a garancia, hogy akkurátusan pontosak a hivatkozások, de a rövidítések jegyzéke, a névmutató, a térképek és illusztrációk külön jegyzéke és közlése is a helyén van, és maximálisan megfelel a legkritikusabb igényeknek is. Jó lett volna viszont egy helynévmutató is, amellyel könnyebben lehetne megtalálni egyes helyszíneket a szövegben. Az első oldalakon olvashatjuk, hogy a művet Hermann Róbert lektorálta, a címlapon pedig Haynau cs. és kir. tábornagy és Paszkievics orosz altábornagy közös lovas portréja, J. R. Freysauf litográfiája látható. A nevek és a rendfokozatok pontos közlése előre sejteti, hogy egy szakavatott hadtörténész könyvét fogjuk kezünkbe venni. Annak ellenére, hogy inkább tanulmánykötet, mint monográfia, a szöveg koherens egységet alkot, és 3 nagy részre tagozódik. A bevezetőben többek között kiemeli, hogy rendkívül kínos volt az osztrákok számára, hogy a cári segédcsapatok nagyobb létszámot képviseltek az intervenció során mint az ausztriai haderő, majd leszámol az orosz tisztek szimpátiájának mítoszával.

Az első fejezet az 1849 áprilisában folytatott orosz–osztrák tárgyalásokat elemzi és részletezi a két fél elképzeléseit a katonai segítségről. A *lengyel ügy* című részfejezet tisztázza, hogy tényleg oka volt-e a beavatkozásnak a lengyelek tömeges részvétele a magyar szabadságharcban. Olvashatunk orosz reakciókat a tavaszi hadjáratról, majd az újabb osztrák kudarcokat követő orosz döntésekről. Az első rész második fejezete a katonai előkészületeket mutatja be, amelynek olvasása során lenyűgöző, hogy a szerző mennyire tisztában van a cári hadsereg létszámával, felépítésével. Ezután ismerteti Paszkievics 1849. áprilisi hadművelleti terveit, a Galíciába történő indulást és az osztrák uralom alatt álló Krakkóba történő bevonulást. Minden nagyobb részfejezetet jellemző idézetek vezetnek be. A harmadik fejezet elején, amely galíciai lengyel szemtanúk visszaemlékezéseit elemzi, ez a mondat áll: „*Ilyen hatalmas erővel szegény Magyarország nem tud megbirkózni.*”

A második rész, amely az „*Orosz gyorssegély Bécsnek*” címet viseli, Rosonczy Ildikó 2015-ben megvédett doktori disszertációja volt, és nem véletlenül ez képezi a kötet gerincét: az 1. rész 74, a 2. rész 181, a 3. rész 114 oldalt ölel fel. Ez a meghatározó fejezet a Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy vezette és az osztrák főszereg mellé beosztott orosz gyaloghadosztály tevékenységét elemzi, mert ez a különálló hadoszlop eddig nem kapott elegendő figyelmet a hadtörténészek részéről. A német, a magyar és az orosz iratok arról vallanak, hogy egyáltalán nem volt harmonikus a magyarellenes erők együttműködése, mert nemcsak logisztikai, hanem politikai konfliktusokkal is meg kellett küzdeniük. A gyors orosz segítség oka a Bécs elleni feltételezett magyar támadás miatti osztrák félelem volt. Az orosz helyzetértékelés és az osztrák aggodalmak hasonlóak voltak. Paszkievics, Varsó hercege pedig úgy döntött, hogy saját felelősségére minél előbb segítséget küld az osztrákoknak. Közben Komáromban

a magyar haditanács Bécs helyett Buda ellen indította a honvédséget, de a kocka már el volt vetve. A következő fejezet („*Irány Bécs! Vagy mégsem?*”) a zavart és bizonytalanságot szemlélteti, de az orosz hadosztály Krakkóból Ungarisch Hradisch-ba (cseh nyelven Uherské Hradiště, középkori néven: Magyarvár) vasúton történő szállítása különleges epizódja a szabadságharc másik oldalának. Rosonczy Ildikó bemutatja a vasúti hálózatot, ismerteti a szállítás előkészítését és lebonyolítását, az oroszok élményeit, de a vasúttörténeti siker problémáit is. Panyutyin hadosztálya végül Morvaországban vesztegelt, mert Bécsben csökkent a magyaroktól való félelem, az osztrákok már elbizonytalanodtak, az oroszok pedig dühösek és csalódottak voltak. Bécsben félttek a közeli orosz jelenléttől, amely a szlávok feletti orosz befolyás növekedésével járt volna. Panyutyin és Paszkievics lassan tisztázta a helyzetet, és megegyeztek az osztrák hadvezetéssel az orosz sereg státuszáról. Számunkra azonban az érdekes, hogyan tevékenykedett az expedíciós haderő Pozsony környékén, hogyan küzdöttek meg a kapcsolattartás nehézségeivel, a kolerával, milyen viszonyban voltak a magyarországi lakossággal. Az oroszbarát pánszláv érzelmek a szlovákok körében is felerősödtek. A nyári hadjáratról viszont már csak egy rövid áttekintést kapunk, pedig az orosz hadosztály döntő szerepet játszott a peredi és a komáromi osztrák győzelemben. Eddig csak itt lehet hiányérzete az olvasónak, ha szereti a hadműveletek részletes és szerteágazó leírását.

A 3. rész 3. csata orosz értékelését fűzi fel egy láncra. Izgalmas problémának tűnik, hogyan magyarázták utólag az oroszok a váci és a turai kudarcukat, a segesvári csata után pedig érdemes összehasonlítani Lüders két egymástól némileg különböző későbbi jelentését. Ez veti fel a Petőfi-kérdést, ezért Rosonczy Ildikó ismerteti egy lengyel származású, de osztrák állampolgárságú honvédtiszt elhurcolásának és visszaadásának rövid történetét. A források közlése és elemzése annyira alapos, hogy a könyv meggyőzi az olvasót, az oroszoknak sem céljuk, sem érdekük nem volt magyarok elhurcolása – szó sem volt a 2. világháború utáni kollektív bűnösség elvéről. Valószínűleg ez a tapasztalat az egyik oka a barguzini mítosznak, amit a szerző tudományos érvekkel és bizonyítékokkal már többször cáfolt, és ezúton is kritikus személyes megjegyzéseivel fejezi be nagyszabású művét. Abszurdnak tűnik, de végeredményben idegen eszközökkel kell megvédenie forradalmi költőnk becsületét, hiszen ahogy a hadtörténész is hangsúlyozza, kinek lehet az érdeke egy hitét, elveit, hazáját megtagadó Petőfi Sándort példaként felmutatni.

Az *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért* című könyv elsősorban a hadtörténészek érdeklődésére számíthat, de talán ebből az ismertetésből is kiderül, hogy számtalan új ismeretet, adatot, összefüggést tartalmaz, ezért méltán tarthat igényt a történelem iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség figyelmére is.

(*Magyar Napló, Budapest, 2016*)

Madarász Imre

„A nők háborúja” avagy a háború női hangon

Szvetlana Alekszijejics: Nők a tűzvonalban

A „legfiatalabb”, legfrissebb irodalmi Nobel-díjas, a tavaly kitüntetett belorusz Szvetlana Alekszijejics *Nők a tűzvonalban* című könyve a sokadik meggyőző bizonyíték arra, hogy a jó író számára nem létezik „lerágott csont”, ő az „agyonírt-túlbeszél” témáról is tud eredeti módon írni, újat mondani. Más kérdés, hogy ez az erénye csak azok előtt nyilvánul meg, akiknek van összehasonlítási alapja, akik ismerik a témakör korábbi irodalmát. A német–oros háborút, ahogy egykor nálunk is nevezték s ahogy Oroszországban ma is nevezik: a Nagy Honvédő Háborút. A második világháborút, a világtörténelem legvéresebb háborúját illetően hazánkban ma nagy a tanácstalanság, a zavarodottság (amit a Krausz Tamás és Ungváry Krisztián nevével fémjelzett heves-harsány történészvita is mutat), sokaknál pedig a dacos vagy kényelmes nemtörődomség (noha olyan fontos megvilágító művek jelentek meg róla nyelvünkön az utóbbi években mint például John Lukacs *Hitler és Sztálin*, Konsztantyin Plesakov *Sztálin baklövése*, Timothy Snyder *Véres övezet* és Robert Gellately *Lenin, Sztálin és Hitler* című monográfiája). A pártállami időszakban kiadott szakirodalom zöme nemcsak elavult, de már megjelenésekor hiteltelen volt: elhallgatta Sztálin bűnrészességét, a Nagy Terror „tisztogatásainak” s a Molotov–Ribbentrop-paktumnak felelősségét a népi konfliktusban (azt, hogy, Alekszijejics szavaival, „harminchét nélkül talán nem lett volna negyvenegy”), szintúgy agyonhallgatta a bosszúálló győztesek tömeges szexuális erőszaktevéseit és rablásait, és győzelmi retorikája túlharsopta, elfojtotta az iszonyatos, felmérhetetlen szovjet emberveszteség gyászoló hangjait (amire a vaskos kötet úgyszólván lapról lapra emlékeztet). A sztálinista és poszt sztálinista propaganda és historiográfia még az „öngölt” is kockáztatta azzal a történelemhamisítással, hogy lecsökkentette-, lehazudta” a Szovjetunió hősi halottainak, az irtóháború áldozatainak valós számát. Ezért maradt Szvetlana Alekszijejics a hetvenes évek végén elkezdett műve sokáig kéziratban, ezért ütközött cenzortilalmakba, ezért ismétlődnek benne olyan fejezetcímek, mint „Amit a cenzor kihúzott” és „Beszélgetés a cenzorral”. Ezért – és hasonló okokból – számít Fehéroroszországban, Lukasenko vezér- és tekintélyelvű, autokratikus államában az író másként gondolkodónak, eretneknek, olykor diszsidensnek, újabban megtűrtnek.

Szvetlana Alekszijejics a Nagy Honvédő Háborúról való „máskéntgondolkodása” kiváltképpen könyve módszerének, hangvételének és hőseinek kiválasztásában

jelenik meg – együtt, egyidejűleg, egymástól elválaszthatatlanul. A *Nők a tűzvonalban* az „oral history” és a legmagasabb színvonalú tényfeltáró „újságírás” pártját ritkító és kivételesen értékes szintézise. Elejétől végéig másból sem áll, mint háborús veterán hölgyek vallomásaiból. „Ennek a háborúnak a történetét akarom megírni. Női történetét.” Íme, a honvédő háború női hangon. A „női háború” – az „érzések más világába” állítva. „A háború” mint „túl intim élmény”, ami más, mint a tábornokoké és más, mint a történészeké. „Az én háborúm.” Sok-sok „én” háborúja. „Nem a háborúról írok, hanem az emberről a háborúban.” Pontosabban a női emberről. Legpontosabban arról, hogy „a Vörös Hadseregben szolgáló közel egymillió nő” hogyan próbálta megőrizni emberi és női mivoltát a vérzivatar embertelenítő és nőietlenítő poklában, levágott hajjal, gimnasztyorkában, katonacsizmában vagy bakancsban, puskával a vállán...

Célkitűzésében humanus, tényanyagában embertelen „enciklopédia” ez, humanista, de embert próbáló olvasmány. A gyilkolást mint mindennapi harcéri tapasztalatot idézi meg és fel, időnként olyan rendkívüli halálformákkal váltogatva, amelyeket elolvasni is iszonyat: a megszállók és kollaboráns pribékeik által agyonerőszakolt lányok, szórakozásból leöldösött kisgyermek, élve elégetett civilek, halálra kínzott hadifoglyok, éhhalál, emberevés rémképeivel, rémtetteivel. Sokatmondó, hogy az író „tanítómesterének” a szintén belorusz Alesz Adamovicsot nevezi, akinek könyvei (*Égő falvak, Büntetőosztások*) a szovjet háborús irodalom talán legmegrázóbb, legsokkolóbb alkotásai voltak (nálunk mára méltatlanul felejtődtek el). Eddig is tudtuk, hogy a „keleti front” borzalmaihoz semmit nem lehetett sem mérni, sem hasonlítani, ám ezekre a feldolgozásokra odakívánczokiz a figyelmeztetés: „Csak erős idegzetű, felnőtt olvasóknak!”

„Hogyan mentették meg a szívüket” a frontlányok-asszonyok? Ráébredtek, hogy „a nők nehezebben gyilkolnak”, mint a férfiak, s hogy általában véve gyűlölni könnyebb, mint ölni. Pedig gyűlölni is nehéz – vallják meg a visszaemlékezők. Még a hazájukat eltipró ellenséget is, amint azzal mint egyénnel, mint emberrel, mint hadifogollyal vagy sebesülttel szembesülnek. „Boldog voltam, hogy nem tudok gyűlölni – mondja egy akkori szanitéc katonanő. – Magam is meglepődtem...” De még akinek „lelkében akkora gyűlölet élt” a honfitársait borzalmasan lemészárló náci hódítók iránt, annak sem volt gyakran „semmi kedve gyilkolni”, és az sem bírta elviselni Németországban német nők csoportos megerőszakolását, azt is „undorította” a szinte közmondásossá-jelképpé lett órablás, az sem bírta a németiséget a nácizmussal, a német kultúrát, Bach, Goethe, Beethoven, Heine, Wagner kultúráját a hitleri embertelenséggel azonosítani...

A vallomásgyűjtemény mindent feltár. A veteránnők sorsát is, akiket a győzelem után, a békében – hol kitüntetve, hol nem – gyakran a nyomorékok vagy a nyomorgók szenvedései vártak, az otthon maradott nők galázkodásai („frontkur-

vák”) és saját bajtársai férfiúi közönye: éppen nekik nem kellettek a „nőből katonává lett” lányok, mivel nem tudtak többé nőként tekinteni rájuk szoknyában sem. S akik közül némelyek, német fogságból hazatérve, a sztálini politikai rendőrség légereibe, kínzókamráiba kerültek – csöbörből vödörbe – mint „magukat megadó árulók”. Ezért aztán jobbnak látták hallgatni évtizedekig, „negyven esztendőn át”...

...Egészen addig, míg Szvetlana Alekszijejics fel nem kereste, szóra nem bírta őket, hogy megírja a könyvet „róluk”, ahogy remélni is alig merték, végre-valahára az „ő könyvüket”, melynek mottója: „Csak egy út van – megszeretni az embert. Szeretni, hogy megérthesd.”

(Helikon Kiadó, Budapest, 2016)

Szíki Károly

Szemben az amnéziával

Egy múlt- és értékmentő kötet: Csernák Árpád: Kék korláton sárga ernyő

Mindennek rendelt ideje van. Valóban így van, így lehet.

Hónapok óta rakosgatom Csernák Árpád barátsággal dedikált novelláskötetét, a *Kék korláton sárga ernyő*-t. Nem tudtam, miért, ritkán esik meg velem az ilyesmi, pláne, ha barátnak fogadva, kollégának ajánlja a kötetét valaki. Kötetszámbra írtam értékeléseket, Hang Szórókat, úti beszámolót, arcéleket futtattam végig lapjaimon, és Csernák Árpád műve kikészítve, készenléti állapotban mint időzített bomba nézett vissza rám, minden nap mint világító test. Nem szégyenkeztem, nem is szabadkoztam.

Most adventi idő van. Kézbe vettem. És megértettem: mindennek ideje van. Ideje a gyermekünk születésének, betegségének, gyógyulásának, sírásnak, jajgatásnak és nevetésnek, szeretésnek, gyűlölésnek. Nem a *Prédikátorok könyvének* 3. részében foglalt 22 pontból idézek. Az élet- és halálküzdelem állomásait fordítom prózáira, azt az emberpróbáló hatalmas fenyegetettségi időt, amelyet a szerző megírt a *Máglya* című fejezetben.

Csak az olvassa el, akinek könnyű a szíve, csak az, akinek nem volt gyermekével, testvérével majdnem tragédia, átélt valóságközelség, de olvassa mind, aki átélte, csak óvatosan mélyüljön el a történetben, amit Csernák saját fiának csaknem tragédiájában megélt, s megírt. Ha nem láttam volna férfivá érett délceg gyermekét legutóbb a *Búvópatak* ünnepi bemutatóján, akkor letettem volna az írást, mert emlékeimben olyan magas hullámot vert, hogy megfutamodtam volna.

Emberi tragédiáinkkal sokan sétálunk, élünk együtt. (Nekem napi terhem, hogy előttem 3 testvérem halt meg, ikrek még az anyaméhben és egy pedig 12 napon, mert hideg vízzel, jéghideg templomban keresztelték. Anyám tragédiája, ahogyan elmeséli ezeket a történeteket, mindenkor megráz, mert az enyém is, így az író megrázódtatásának minden egyes momentuma is. És valami árnyékos akarat miatt mintha mindez egy láncolatnak csak része lenne, mert a saját három gyermekem csaknem hasonló sorsra jutott, mint a testvéreim. Élnek, boldog fiatalok, ez a Teremtő akarata volt, és az imáké, amiket az ember Jézushoz és az Atyához intéz, ahogyan hittel tette Csernák Árpád is, aki minden állomás után az Istentől segítséget, megerősítést kért. Meggyötrő novelláinak állomásaira befut az olvasó, és nagyon látványos, láttató, érzékletes írói képek résztvevője, csaknem orvosok, kollégák, igazgató segítője lesz, szeretne hozzátenni valamit, hogy a kicsi, sokat szenvedő testnek enyhét vigyen.

Enyhe tél van, de kihűlt a kezem, míg leírtam ezeket a sorokat.

A színész játszik, Csernák művész buszra száll, mert nincs a színésznek, nem lehet beteg anyja, apja a halottas ágyon, gyerek a kórházban, neki mennie kell, s nem tudja, eltemetik-e apját, míg hazaér, gyereke felébred-e még a kékülő ájulásból. Félelem, remegés, rettegés az életért könyörgő ember sorsa, mert annak is kimért ideje van. Megrázó és izgalmos, de irgalmas is ez az írás.

Gyermekeink szenvedése, még a legkisebb is, úgy gondolom, a mi kálváriánk a bűneinkért, mulasztásainkért, lelki-csalásainkért, szülők elkerüléséért, szóval mindenért, amit megtettünk addig, míg utódaink megjelentek, hogy próbára tegyenek minket, még talán az öngyilkosság rémséges képzetét is felélesszék bennünk, ahogyan tették igaz története közben Csernák Árpáddal is.

Megértettem általa: lehet a karácsony fehér kórházi ágyak között is a legcsodálatosabb, ha először engednek be a halálból visszamászó gyermekedhez, hogy magadhoz öleld.

Nos, ilyen érzékeny, hívő ember az író. Ezért szépek a sorai, minden erőlködés nélkül folynak a papírra írva, mert kezét Jézus vezeti, ahogyan akkor a fehér folyosókon is, amikor találkozott vele, és ígéretet tett a Megváltó: fiad meg fog gyógyulni!

Sok más, begyógyulatlan sebet jegyez a könyv. Sok varasodást, sok feltépett kötet! Tudatos jegyzetelések egybekötése ez a 60 írás, mely a Hungarovox Kiadó jóvoltából jelent meg, s benne a család és barát figyelmes, tehetséges közreműködésének nyoma fedezhető fel, melyet Pereszlényi Helga és Csernák Máté neve hitelesít.

Csernák Árpád formátumos színészegyéniség, s mivel Debrecenben kezdte a pályáját, e sorok írójának különösen fontos ezt nyomatékosítani, hisz sok jeles művész indult el a Hajdúság fővárosából, a cívisek büszke városából. Pályájának fő állomásait az *Előszó*ban apró gondossággal jeleníti meg Farkas Judit. Finoman érzékeltetve a színművész csalódásainak sorozatát is, amelyből kinő egy jeles irodalmár és folyóiratok emblematikus szerkesztője. Empatikus színészből – írásaiban megfigyelhető érzékeny színészből – dramatikus rendező lett. Helyszínek pontos érzékeltetője, figurák mélységeiben is követhető, felületességeikben is karakteres ábrázolója.

A színész nyugtalansága és nyughatatlansága állandó vibrálásra készíti olvasóját, akit egyik helyszín után a másikra visz, amint a tájolás helyszíneire beforgatja a szakavatottat és az egyszerű olvasót, mindkettőnek élményt kínálva. Mert aki megélte, átélte a vidéki színészi lét egykor ismert formáját, annak is hozzátesz valamit, és felébreszt egykori érzéseket, de aki ebben nem volt aktív közreműködő, annak is érdekes olvasmány, ahogyan bemutatja az egykori „aranykor” színészi életformáját, amint Theszpisz kordélyára szállva tanyára, kislelve, kisfalvakra is eljuttatták

a színműveket. A helyben maradás lényegét és lehetőségét szolgálták azzal, hogy a színdarabokat minden kis szegletbe elvitték. Nem volt ez régen, nem a Dérynévilágról ír a kötet szerzője, hanem az évtizeddel korábban még létező színházi kötelezettségről: állami pénzen nagy összeggel dotált társulatoknak kötelessége is volt! Ezt nevezték *tájéolásnak*. Ma már más idők járnak. Pártkatona-igazgatók megengedhetik maguknak, hogy csak hazudják a tájólást a pályázatban, majd a formális választást követően már igazgatói székükben nemet mondanak a kisközösségnek, s meghirdetik: *gyűjön be az, akinek kell. Az gyűjön be a színházba, aki látni akarja a műremekeimet, kit én rendezek, milliós összeggel honorálva a munkámat!* Na, nem ilyen időkről, nem a pártkatona-tobzódás lélektelen, kisközösségeket eláruló direktor-torról szól Csernák Árpád a *Porond* fejezetben, de szól szépséges és gyötrelmes tájólásokról, foghíjas nézőterekről, nehéz utakról, hideg öltözőkről, de mégis a magyar kultúra követeiről.

És önmagáról, „kivégzéséről” ír, de erről sem úgy, hogy *én, Csernák Árpád, akit méltatlanul kinyírt a direktor!*, – s ezt követően felsorolja árulóit, besúgóit, mert egy társulatban mindezek ott vannak, lapulnak és adott pillanatban színre lépnek, majd átveszik a hatalmat, az ő helyét a féltehetségek, középszerek. S megüli torát a dilettáns-profi proli keverék!

Nem, nem ilyen az ő kivégzésének leírása. Irodalmi remek, amint szürreális és reális képekbe csomagolva kivégzési kísérletét és életben maradásának hallelujáját megírja, érzékletesen a kollegiális-teátrális árulást, s azt, ahogyan kilép a fényre. Ez Csernák Árpád, aki nem csak kilép, de be is lép ugyanakkor egy új medencébe, nagyon is a Kárpát-medencét idéző medencébe, folyóba, és úszik tovább. Tovább, Árpád!

És ha eljön valakinek *a csend és nyugalom ideje*, mert mindennek rendelt ideje van, s ha egy kolléga kinyújtózik a halál oldalán, és az jó kolléga, és nem áruló volt, akkor nem csak egy könnycseppet dörzsöl el a játszótárs, de veszi a tollat, papírt, és elbúcsúzik tőle. E fejezetben a *Sanyikám* írás tanúskodik arról, hogyan gyűjt szavakkal emlékgyertyát Csernák, s elhelyezi az öltözőben, ahol együtt öltöztek ő, Kiss Pista és Vajda Laci. Utóbbi kettő már átment a Nagy Bemutatón, s Csernák, ki ebből a szobából itt van még, úgy búcsúzik: *Aztán én következem. Ez így van rendjén....* Ez persze csak egy teátrális mondat. Reméljük, hogy az, hiszen nem kell elkapkodni, valóban nem!

Farkas Judit szerkesztői munkája számos helyen tudatos építkezést, dinamikát kölcsönöz a könyvnek, s mivel érezhetően mély ismeretségben áll az íróval, remek érzékkel rendeli a korábbi és a későbbi írásokat egymáshoz. Így van ez a *Játékterápia* (86. oldal, 1992-es írás) és Pártos Gézát megemelő, mára emlékké avanzsálódott *Szolgálat* (1986) című novellisztikus erősségeket hordozó írásaival. A kettőt közös nevezővel kapcsolja össze, amely a játékterápia fontosságát emeli ki.

Csernák vallja és önként tette, cselekedte itthon, Pártos Géza (1917–2003) pedig hivatásszerűen végezte 1971–1975 között a Royal Shakespeare Co. főiskoláján, majd a Manchesteri Egyetemen és 1975-től, a Tel-Avivi Színiakadémián, ahol színészképző stúdiót vezetett.

Szelíd gesztussal beljebb tessékelte olvasóiban a méltatlanul feledésre ítélt színházi szakembert, aki a Nemzeti Színház és a Madách Színház rendezőjeként a magyar színművészet meghatározó vezéregyénisége volt. Nem is olyan régen, mindössze 12 éve távozott Pártos Géza, és máris kiesett a fejből. A pillanat-emlékező tehetséget töri darabokra Csernák Árpád, és száll szembe az amnéziával.

A következő fejezetben, mely a *Libikóka* címet kapta, folytatja a jelenség, és lényegkutatót, miközben magas igényességgel kiterelbelyesített minőségudatról is tanúságot tesz. Megvilágításai, a maga gyengeségének megvallásai minden tekintetben ferdítésmentesek. Nem átszínezett emlékeket, hanem dokumentalista módon eredetiség-pontossággal leveleket mutat be, melyekben vívódásai, jalkiáltásai, megdöbbenései és kegyelmi állapotai, valamint segítségért sóhajtásai is éles karakterben kerülnek az olvasó elé (Oláh Andor levelében). Olyasfajta magatartásformát vállal fel, mutat be hitelesen, s szinte definiál is, amelyben napjainkat megéljük, és szaggatottan kattogva viszünk halálunkig reménykedve. De ebben a küzdelemben kevés embernek jut ki egy *Oláh Andor*, ki nem csak természetgyógyász volt, de lélekgyógyász is, 12 kötete elég bizonyosság erre. Olyan személyiség lett ő az író számára, akihez bármikor odafordulhatott, bármikor kérdezhetett tőle, s e válasz-sokadalom használható az olvasónak is, mert figyelmet érdemlő és mint egy akupunktúrás tű, pontos helyet talál a lélekleben. Csernák Árpád e fejezetben a szüntelen boldogságkeresést a minőségmegtartás védelmében végzi, magas igényességgel. A még megragadható, utolsó előtti pillanatban megszólaltatja *Juhász Gyula húgát*, ittléte idejét kihasználva bekopog *Buda Ferenchez*, hogy az életigenlés szakmáját gyakorló költőtől és fafaragótól használható receptet kérjen az elfutó boldogság visszahódítására: mondd, Feri, Te hogy csinálod?... Repül egyik helyről a másikra, lohol, mert közben szaporodnak halottaink, s nem akar úgy járni, mint Nemes Nagy Ágnessel, akitől már élet-halál titkokról, etikáról nem válthatott szót, mert lekéste azt a találkozózt. Bizony, bizony, halogatásaink miatt be nem fejezett beszélgetések, interjúk, kézfogások sokasodnak, s jöhet a retusálás, a heroikus rekonstrukciókísérlet!

Meg-megállhat egy kolléga a Jászai-díj lehetőségétől elütött író-színész eseténél, és átérezheti a hatalom hasonló packázását maga, hisz átélte több ízben, azonosulhat néhány depresszív ponttal, melyet versekkel és természetes gyógymóddal lök helyre, ahogyan Oláh Andor tette az íróval, de igazán megrázó részleteket a cicus halála és a kivert kutya nyüsztése jelenthet egy állatbarátnak. Mert a kisállat, aki velünk él, mindenben felnagyítja az ember hitványságát, ugyanakkor gyengeségét

és tehetetlenségét is jelzi. Egy emberi gondolkodás világméretű problematikája jelenik meg Csernák soraiban, amikor a cicust siratja, és öklét rázza a kutyát kiközösítő gazemberekre. Az a kutyus, akiről ír, ott maradt, ahová a gazdája kitette, senkinek nem engedelmeskedett, hiába fogadták be, nem mozdult arról a helyről, ott halt meg. Ez az a hűség, amivel visszaél az ember, és ez viszi végső pusztulásba. Összerándul az ember gyomra, és a sírás fojtogatja.

Lázár lehetőségünkről ír a következő fejezetben.

Van egy görög szó: *európosz*. Jelentése: *Aki jól lát és messzire lát*. Ez a neve ennek a játéktérnek, amelynek színház a neve, és emberek játsszák nagy szcenikában, hatalmas hangorkánna, mely megtévesztésig hasonlít a valóságra. Ebben él, gondolkodik még írásai során is Csernák Árpád, aki hivatását és küldetését minden alkalommal formába önti, mint nagyszerű színjátékában is, mely a *Lázár* címet kapta. Nem véletlenül, hiszen a feltámadás, feltámasztás a téma, amelyben rendkívüli lehetőséget lát meg az író: mi történik akkor, ha valaki megkapja az alkalmat a feltámadásra? És milyennek képzei el ő a sajátját, még előtte, hogy elindul fel vagy éppen a pokolba? Erkölcsi szabályainkat szent könyvünk, a Biblia határozza meg, s ki hogyan tud, akar vagy szeretne, él vele, él benne. Krisztus örömhíre, a szeresd felebarátodat, a civilizáció alapja lett! – hirdetik szószékről, asztalok mögül, pincék mélyéből, de mennyire lett az? És miért inkább többnyire parafázis, mint élő gyakorlat? Ezeket feszegeti Csernák. Hiszen a lehetőség megvolt rá gyilkosnak, házfelügyelőnek, orvosnak, bohócnak, ügynöknek, de hogyan és miért csúszott meg ez a lehetőség az emberiség egésze számára? És ha megadatik a feltámadás, ki milyennek képzei el azt elrontott vagy éppen tisztességes élete alkonyán? Izgalmas témába kezdett, csak be kellene fejeznie, mert ebből egy rész csak az étvágyat hozta be, szeretnénk eljutni a beteljesülésig. Hiszen nem kevésbé irgalmas ez az idő Európában, hol nem a lélek, hanem a pénz meg az összeesküvés dönti el a jelent és a jövőt. Kérdés, hogy mi az, amire az emberek, így a darab szereplői odafigyelnek, és amire várnak.

A kérdés aktuális és az európai keresztényeknek intéztetett: Készek-e vállalni és megerősíteni küldetésüket, hogy a szellem győzedelmeskedjék az anyagiasságon, a pénz mozgatta megszálláson, és készek-e úgy cselekedni, hogy az Evangélium fényessége győzedelmeskedjék a sötétség fölött? Ma már nem elég Európa és a világ lelkét megmentenünk, az embereket külön-külön is meg kellene menteni!

Különös akusztikája van ebben az országban a tüzes vasnak, a koronának, így van különös pikantériája egy tüzes kulcsnak, mely egy templomot nyit, de alkalomadtán megtüzesítve boszorkányok megbélyegzésére is szolgált. És a tanításnak különleges tradíciója, mikor a Mester a tanítványához szól vagy egy hadvezér a vezérkarhoz. A *Tüzes vas novella* mintha Wass Albert *Transzszilvánia* című

elévülhetetlen írásának lenne a folytatása. Csernák Árpád a Gellért püspöknek Imre herceggel történő kirándulása időtartamába helyezi bele a nemzet vezetőjének s egyben egy nép jövőjének alapos kérdéseit, *mi legyek: rossz király vagy jó keresztény?* Iszonyú igazságot mond ki Csernák, amikor a mai politikai klímára is érvényes igazságról hántja le a hagymahéjat: *Ha én Krisztus tanításait akarom követni, azok szerint kívánok élni: nem lehetek jó király, ha király leszek: lábbal fogom tiporni Krisztus szavait. Mi legyek: rossz király vagy jó keresztény?*

Mélyről, mélyre érkező kérdés ez! Nem csak István király akusztikus és gyakran megkérdőjelezett életművével néz szembe, de ma, mikor egy Hóman Bálint-emlékmű avatásánál is megolvad a jég, akkor ezzel életünk, történelmünk, a kereszténység történelmének vérző sebeire is reflektor fényt nyit.

A rokonlelkűsége nincs igazán megfelelő, teljes valóságot fedő szó, a szinonimaszótárban keresgélés is hiábavaló. E sorok írója úgy gondolja, rokon lelkű az, akinek cselekedetei azonosak az enyémmel, mint ahogyan Csernák is úgy tesz, amiről kezdetben írtam: mindennek rendelt ideje van. Hiszen aki ír, valahol rokonlélek a másikkal, állandó lemaradásban van írotársa alkotásának feldolgozásával, és egyébként is kötelező penzumnak rendeli önmaga számára: megírni mindent, amit rám szabott ki a Teremtő. Ezért hagyománytudattal és közösségi elkötelezettséggel kétségbeesve lohol az elveszített időben Csernák Árpád is, hogy a leglényegesebbekről, a legértékesebbekről legalább néhány oldalnyi lenyomatot képezzen. Ezért lehet az, hogy mindazon írásai, melyek a *Visszhangtalan remeklések* fejezetben íródtak, nem elég elmélyültek, nem nyitnak újabb ablakokat az alkotók megírt műveire. De a szándék becsületos, ahogyan Czakó Gábor, Nagy Gábor, Kutass József, Sarusi Mihály műveiről ír. Tagadhatatlanul hasonul Sarusi személyével, hiszen kérdései már nemcsak a történelmi regény írójához szólnak, hanem mind inkább befelé, Csernák őrlődő lelke felé: *Hogy lehet ezt kibírni? Dózsa tüzes trónján ülve, miközben falnak is a húsunkból? És hogyan lehet ezt ép elmével, idegrendszerrel, fizikummal túlélni?*

Az író megrázó kérdéseire önmaga is választ ad a *Kék korláton sárga ernyő* fejezetben, mely méltóan a könyv címéhez, nagyszerűségében fényről, emberi dolgainkról és vesztőhelyeinkről szól feszült hanghordozással, olykor elemelkedve, olykor pokoli mélységekbe rántva, megint máskor pedig szürreális köntösben, magas irodalmi értékkel.

A *Kék korláton sárga ernyő* a színek, árnyalatok, a fény lehetőségének kutatója, amikor egy fénynyaláb valakinek mindennél több, mert neki annyi sem jutott. Csak egy redőny mögül betóduló, mind ez ideig elrejtett fénycsík, ami holnaptól szebb és tartalmasabb életet ígér. Ez a valami! A valaki pedig az, aki megtette, hogy az öröknek hitt árnyékba fényt lopjon, s ez tartós időre megmaradjon. Parádés!

Apró szöszökből fon melegítő kabátot Csernák Árpád, hogy elmondható le-

gyen: erre csak a legérzékenyebb művészek képesek. Miniatúrból univerzális érzést alkotni!

Miniatur élet szinkavalkádja ez! Nagyszerű látásmód, hiszen ha csak ennyit meglátna, fontosnak érezne az ember, hogy mindez a maga természetességében létező valami, csak láss! – akkor máris érezhetővé, kitapinthatóvá válik valami e zsákutcás létben. Mert a teljes élet zsákutcás, és színei is azok, ha úgy látom: *borongósság, elszíneződött lombok, fakó öregember, kopott szürke télikabát, szürke haj, fagyos levegő, haj és bőrszín, fényt elzáró függöny, fényes minden, sárga bőrönd, acélkék ég, hófehér este, kócos ősz haj, pasztell színű házsorok, cinksápadt táj...*

Hozzátett életézés: *magányosság, szorongás, szenvedés, elborzadás*. Ezek az *Emberi dolgok* kikevert színei, életézése.

Halk rezignáció sugárzik e fejezet lapjairól (*Kék korláton sárga ernyő*), ahol egy séta során, a történelem alulnézetből való szemlélése során egy nyomott társadalom hétköznapi filozófiái másznak elő az egérfolyosókon át. Rendkívüli hatást váltanak ki az olvasóból *az antikváriumi okfejtések, a vadőr létfilozófiája, társadalom olvasata* és mindaz a mikro-gondolkodás, amely a makró világra lámpást fordít, elfedett sebeket szaggat. Egyszerű életterben, hátborzongató képeket fest *A vállalkozó* karcolatában, melynek végére találó kérdést szegez Csernák: *vajon az örültek tudják, hogy megörültek?*

Ebben a „társadalmi magasságok” által kikevert szürke és megalkotott műanyagított szürke sapkás világban jóleső érzéssel olvashatunk apró színfoltokról is, melyek mégiscsak valahol, valami kis reménynek a lehetőségei: *aransárga víz, kardpenge formájú zöld levelek, sárga ernyő, fényes tábla, fehér sapka, kék vaskorlát...* És a távolban egy híd, amely vezet valahová. Csak remélni lehet, hogy az a kivezető út.

A történelem alulnézetből szemlélettel tesz még egy jelenetet *Idill* címmel e fejezet végére az író. Ismételten hátborzongató a tér és a téma választása, de annyira húsba vágó ez, hogy rögtön behelyettesíti önmagát az ember valamelyik szereplővel, s a lehetőség térképén megtalálja önnön figuráját. És minden valószínűség szerint a 93 éves magatehetetlen, vak asszony szerepe lesz az, amit valamikor el kell játszania. De ez nagyon komoly játék lesz! Majdnem abszurd e lehetőség, majdnem egy humorkabaré-jelenet, ha nem lenne igazi, megízlelt, megtapasztalt és oly annyira közelgő, mely a korban és kórban előre sasszézó és a kihalásra berendezkedett hazánkban is kitapintható. A kórházi ellátási viszonyainkra pedig véres komolysággal pontosan jellemző!

A lírikus prózai hagyományokba szépen illeszkedik a következő fejezet, a *Deus est anima brutorim* (Isten az állatok lelke). Csernák lírikus szerepvállaló lelke ébred, s ébreszt szunnyadó állatszeretőket, és melengeti az állatkedvelők, -tartók és -elviselők lelkét egy Öcsi nevű ló, akit szakszerűen ment meg a vágóhídtól egy

parasztember, megteremtve számára, hogy sokak által irigyelt kocsihúzó legyen még belőle. Aztán az író a kutyáinak és macskáinak történetével saját örömteli és fájó időit eleveníti fel, és megrázó sorokkal vetíti ki a gonosz emberek tetteinek, cselekményeinek ártatlan áldozatait: utcára lökött, félholtra vert négy lábúakat. Csernák meg-megújuló szeretettel fordul az állatok felé, élmény- és érzékenységszempontot keres, talál és ad át olvasóinak, de okos szívvel, érzékeny elmével perel a létrontás erőivel, eközben hittel áll az élet szentsége és a védelmező cselekedet mellé. Megrázó sorokkal állít emléket saját kutyájának, akit idő előtt veszített el.

A Kaposváron élő, 1967 óta publikáló író egyik interjújában így vall önmagáról: „amit igazán fontosnak érzek, az, hogy 2000 után is legyen még tiszta víz, tiszta levegő, fák, madarak...” Minden valószínűség szerint csak véletlenül maradt ki, hogy: legyenek kutyák, macskák is, akik az ő lelki békéjének fontos alappillérei. Az író oly sok övön aluli brutális ütés után is talpon állva virraszt a nehéz helyzetbe került emberek és állatok felett. E fejezet záró interjúja bizonyosság erre: *Hogy mi ad erőt az embernek a nehéz helyzetekben? Ez titok. Gondolom, mindenkinek más. Mi ad neked erőt? Jézus Krisztus példája, néhány ember és az állatok szeretete... A létezéshez mindenképpen elegendő.*

Azután egy váratlan szerkesztői fordulattal egy meglehetősen hosszú fejezet következik, mely az *Oldjátok fel őt, hogy járnai tudjon* címet viseli. Csernák régi írók nyomdokain haladva, az ő elkötelezett kiállításuk példáján politikai állásfoglalást tesz, Orbán Viktor és politikája mellett tör lándzsát, s mindezt 8 írásában is alátámasztva közli. Ez egy válogatás akkori írásaiból, minden bizonnyal több is volt a tarsolyban, csak a szerkesztő ennyit látott jónak, bár meg kell mondani, hogy az eddigi szép aránytartás fel is borult ezzel, mert az írások nem pulzálnak kellő elvárással, melyet a könyv az első 270 oldalon kitűnően tartani tudott, sodort és vitt egyik helyszínről és témából a másikba. Most ebben a 40 oldalban kicsit beragadt és arányt veszített a kötet, az irodalmi értékeket elküldte kicsit pihenni az író. Most nem a belső emelkedettséget erősíti, s nem folytatja az emelkedett, embersorsok magas szintjén létrázó lírai hangütést, hanem olykor már politikai kinyilatkoztatást tesz.

Jól indul ez a fejezet is, Csernák hatalmas szellemi tanúkat mozgat, és nagy példák nyomában társadalmi, politikai moralitásról, hitelességről, konfliktusforrásokról polemizál, egy világosodó horizonton áll, ahonnan belátható a hazugság, hazudozás, a káoszteremtő politikai gépezet, a manipuláló szervezkedés, a tisztességét veszített társadalom és a korrupt vezetés, a klinikailag is gyógyíthatatlan közállapotok. Csernák világossá teszi, hogy mindezt a 2002-es választási időszak előtti intervallumra érti, s részletesen bemutatja, hogy milyen volt a magyar akkor (*Mi a magyar ma?*). És kérdez, mielőtt ítélné 1997-ben: *Akad-e még ebben a milliószorosan megszégyenített, kismimizett, csonkolt országban egyetlen olyan ember, aki nem zálogosította el a gerincét?*

Azután *A Tűz márciusában* már igazoltan is jól érzi magát tízezrek között a Kossuth téren. *Tegularius* gondolatmenete, mit addig monológként memorizált Csernák, egy pillanat alatt érvénytelenné vált, ahogyan fogalmazza: Lényegében egyetérték a gondolatokkal, *legalábbis 2002. április 13-áig egyetértettem*. Mivel is értett egyet Csernák Árpád a Fidesz nagygyűlése előtt és mivel nem azután? Azzal, hogy: *a történelem olyan ocsmány, közönséges és ördögi, förtelmes és unalmas valami...A világtörténelem: végeérhetetlen szellem és feszültség nélküli tudósítás arról, hogyan erőszakolják meg az erősebbek a gyengébbeket...becsvágyók hatalmi törekvése...törtetők tülekedése....A világtörténelem versenyfutás az időben, versengés a nyereségért, hatalomért, kincsekért, s közben minden azon múlik, kinek van elég ereje, ki elég aljas ahhoz, hogy a kellő pillanatot el ne halassza...*

Rokonszenves művészi fegyelemmel tér vissza Csernák újra oda, ahol nagyon erős, eredeti és meghatározó alkotó: a bensőséges, kinyilatkoztatásoktól mentes sorsvállaló-vigyázó-világító lírai szerephez, mindahhoz, amely megérinti és semmi sallang nincs rajta. Nincsenek százazrek mögötte, csak önmaga megviselt lelke, s nem vár harmonizációt, megerősítést ezek füttyében, üvöltésében, s bár ő az is, de az írás itt kezdődik. Ezért nagyszerű a szerkesztés, mert nem hagyja ki a kötet szerkesztője Csernáknek *hangostömeg*-szerepvállalását sem, de végül a fárosz fáradtan, ha megfáradtan is ott ül magányos kispadján, vonalon kívül, de belül a nagyszerűségen, amivel csak ő rendelkezik, az alkotó. A megfoszthatatlan képességgel, amelyből sziklára épít valamit, miközben a habonyi kollektivizálás meg mérszárosi privatizálás már régen lábjegyzet lesz, amikor ezek az írások ott ülnek a polcokon, végérvényesen megmaradásra ítélve. Mert örök érvényű dolgok között matat és rögzít a billentyűk eszeveszett billegetésével.

Szép ez a visszatérés. *Hátha most már jobb lesz!* – mintha erre a felvetésre írta volna majdnem 10 évvel ezelőtt ezt a címet. Csupa nekirugaszkodás a Csernák-alkotóknak, lelki háztartással feltöltött alkotóknak az élete: hátha most már jobb lesz! És megy tovább, betér a halott szülők lakásába, leporolja a hagyatékot, leltárba veszi és végleg elbúcsúzik valamitől, amit soha nem tud kiszakítani onnan bentről, pedig mindig vérzik, s jó lenne szabadulni, lekötni legalább, kipányvázni a lelket, de vinni kell tovább, miközben a nosztalgia öli az embert napra nap, végig sírja néha a napot, de megy tovább, beleakad sors gyötörte emberekbe, de naplementébe is. A szabadság foglalata ebben a testközelségben bezárt lélekkel csak kis fényerőt sugárzó izzó becsavarására alkalmas, de mindig rávilágít a lényegre, mint egy vájár. Mint egy tűzoltó. Mert a fején, a fejében van elhelyezve.

Az ember 60 felett már azon kezd gondolkodni, hogy amit keserves gyűjtögető munkával összehordott, tárgyakat, könyveket görnyedve írógépe fölött, nos, ezzel a hatalmas örökséggel mit kezdenek majd az utódok, eközben sokszor felvillan az a kép, miután kihúzta lábát ebből a szolgálatos időből, majd betolat egy nagy

kamion az udvarra, és gyermekei az összerakott múltat feldobálják rá. Jattolnak a sofőrrel, s az kiszállítja a szeméttelre. Csernák, e sorok írója helyett is megtette: megörökítette a *Papír, papír* című novellájában. Utolérhetetlen öniróniával, nagyszerűséggel. Mert nincs több kitörési kísérlet, már nem perel a létrontással, átutalja a jövőt a létfelejtés mezejére. A megtartó, jövőérdekű cselekvéseket és a kacérkodásokat, csillagok ostromlását és a mélybúvárkodást, mindent, mindent...

Hogy vagy-e, hogy te ennél többre érdemes vagy, el tudod hitetni magaddal? Képes vagy erre a gyergyói havasokból áttelepített fenyők árnyékában? Képes vagy arra, hogy visszazökkenj a valós életbe? Visszatérni kutyád szemébe? Isten tenyerébe?

Nagy kérdések. Legyen ereje még Csernák Árpádnak a kérdések szikár megválaszolására és a bőséges írásra, amit csak ő tud, amit csak ezzel az érzékenységgel, hiteles lélekkel lehet megtenni a hosszú zarándoklat után. Fontos kihangsúlyozni, hogy ez a kötet 2007-ben jelent meg. Csernák Árpád azóta megjelent könyvei és az általa szerkesztett *Búvópatak* című folyóirat bizonyítja: van hozzá hite, ereje.

(Hungarovox kiadó, Budapest, 2007)

Horváth Mátyás

Izgatás

Kerepesi László: A betűmátrix – antik betűk, írások és a régi magyar írásrendszer

Mostanában nyugalomban folynak napjaim. Ez tört meg most. A sors kezembe adta a könyvet, mely kihozott a sodromból. Az író nem ismertem, pedig az írással, a rovás-írással korábban sokat foglalkoztam.

Úgy álltam hozzá, hogy na, belelapozok, vajon lehet-e ebben a témában még valami újat mondani, hiszen már sok mindent megírtak róla. Kicsit szkeptikus is voltam, hiszen zsenik alkottak a témában, többek is.

Hamar megszűnt ez az állapot. Ahogy beleolvastam, egyre feszültebb, egyre idege-sebb lettem. Felvet valamit a témában, aztán állít valami olyan „hülyeséget” – amin azt hittem, már régen túl vagyunk – ami kiborít, majd elkezd boncolgatni. A téma végén persze az eredeti állítással szemben megfogalmaz valami egészen mást.

Most már kicsit konkrétan. Miről is van szó? Hát a betűvetéssel foglalkozik. Azzal, amit rendszeresen végzünk bele se gondolva a betűk, az írás jelentőségébe. Minek foglalkozni a lélegzéssel, az írással, ezek a legtermészetesebb dolgok a világon? Pontosan ezért óriási a jelentőségük. A mai ember számára az őt körülvevő kultúra, az írásbeliség léte alapja. Észrevétlenül. Ha a számítógép elé ül, vagy sms-ezik, mit csinál: ír.

Ki gondol bele, hogy hol és hogyan kezdődött? Szinte senki. Pedig az emberi kultúra kialakulása, annak terjedése csak úgy volt lehetséges, ha a megélt eseményeket, tapasztalatokat maradandó formában rögzíteni és másokkal – időben és térben is távollevőkkel – közölni lehetett.

Hol kezdődött, veti fel közvetetten a szerző. Mondhatnánk: minek erről írni? Már közhelyként tudja mindenki, hogy a suméreknel kezdődött úgy 4 500 évvel. Megalkották az ékírást, és azt rövid idő alatt tökéletesre formálták. Mindent le is írtak az időjárásról, a mindennapi életről. Még a csillagokról is. Odáig merészkedtek, hogy azt is rögzítették, eggyel több bolygó van, mint amiről mi tudunk. Ezt nagyon egyszerű, bárhol hozzáférhető írópálcákkal, vesszőkkel agyagtáblákba nyomott jelekkel rögzítették, majd vagy kitették a napra megszáradni, vagy kiegészítették. Mondhatnánk grafománok voltak. Ezer, tízezer számra maradtak fenn ilyen táblák napjainkig.

Kerepesi László szerint mégsem ők kezdtek el írni. Sorra veszi a már korábban megtalált leleteket, melyek jeleket tartalmaznak. Ráadásul ezek egy része nemcsak írás- vagy kép(írás)-jeleket, hanem számjeleket is tartalmaznak a sumér korszakot megelőző időkből például 6 500 évvel ezelőtről.

Na, itt szerintem kiveri a biztosítékot az akadémikusoknál. Ha egyáltalán a sajátjukon kívül hajlandóak még más írást is olvasni. Itt már dogmadöntögetés folyik.

Ez azonban nem elég Kerepesinek, hanem folytatja a feltáró munkát. Elkezdti összehasonlítani a legkülönbözőbb korok és helyszínek írásait. Vizsgálja a jelek hasonlóságait, különbségeit. Ezen keresztül fel teszi a kérdést: vajon külön-külön jöttek létre, vagy egy már meglevő került valahogy más vidékre? Itt azután már önállóan fejlődött új írássá. Van-e hasonlóság a magyar rovásírás, a föníciai, a görög, a latin, a kazár, a ciprusi, az ugariti, a bübloszi, a középp-ázsiai türk, az etruszk írásjelek között? Ma úgy mondanák a kívülállók: mi van? Elgurult a gyógyszere ennek a palinak?

Nem, nem gurult el! Sőt, bevette a „zseni” tablettát. Megalkotta a betűmátrixot!

Egy ilyen írásnak nem célja, hogy az összes jót felsorolja a könyvből, de az igen, ha van egy teljesen egyedi, új, arról írjon. A betűmátrixhoz hasonlóval én még nem találkoztam.

Rendet vág egy olyan dzsungelben, amire eddig a legnagyobb tudósok sem voltak képesek. Összeállított egy öt nyelv jeleiből, betűiből álló táblázatot – mátrixot –, ahol van mód azok összehasonlítására. Ez az öt nyelv a föníciai, az etruszk, a magyar, a görög és a latin, majd írja: „Mivel az öt ABC közös eredetét a táblázat meggyőzően szemlélteti, megállapíthatjuk, hogy az írástörténet korai szakaszában létezett egy jelkészlet, ... sikerült rekonstruálni azt az állapotot, melyben a különböző írások betűi még közös ős ABC-t alkottak.”

Maga a módszer is fantasztikus, az eredmény pedig elképesztő és támadhatatlan. Nem írom le a végeredményt, hiszen ha valakit érdekel, olvassa el a könyvet. Ha egész életében csak ennyit alkotott volna az író, akkor is méltó lenne a legmagasabb kitüntetésre.

Az egyéb izgalmas részterületekre nem térek ki. Azért tömören felsorolok pár területet, amiről a könyv szól. Mi a magyar rovásírás? Milyen betűk alkotják jelkészletét? Honnan származnak a betűk? Milyen kapcsolatban áll az európai írásokkal? Miért különbözik a magyar betűk hangértéke más írások azonos eredetű betűinek hangértékétől?

Összességében Kerepesi László *A betűmátrix* című könyve a ma elismert tudományos módszereket alkalmazva bebizonyítja a finnugor származási teória tarthatatlanságát. Bebizonyítja azt is, hogy rovásírásunk, nyelvünk önálló komplex rendszer, melyhez nem kellett más nyelvekből elemeket átvenni. Az, hogy ősibb alapokkal rendelkezik, mint a sumér, már csak hab a tortán.

Komoly, kemény olvasmány, és felidegesíti az embert. Jó értelemben. Felráz, olyat tesz, amiből ma hiány van. Kérdések sorát teszi fel, és vitára hív. Nem zár le mindent, Ez ellen is felveszi a kesztyűt.

Jó olvasást kívánok!

(*Magánkiadás, 2013*)